

Recensioner

Flyvbjerg, Bengt (2001). *Making social science matter: why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge: Cambridge University Press.

I år är det 20 år sedan Bengt Flyvbjerg publicerade sin bok "Making Social Science Matter: Social Inquiry Fails and How it Can Succeed Again". Boken har fått stort genomslag och används även som kursbok på universiteten. Bengt Flyvbjerg räknas också som en av de mer framstående skandinaviska samhällsforskarna och har inte minst haft ett stort inflytande på planeringsforskningen. När den gavs ut recenserades den brett i vetenskapliga tidskrifter och de flesta recenser var positiva till den nyinriktning för samhällsvetenskapen som Flyvbjerg förespråkade. Men hur står sig boken i ett 20-årigt perspektiv? En om-läsning av boken visar att den i hög grad är präglad av den tid den skrevs och att bokens teser som då framstod som intressanta inte riktigt håller när man tar hänsyn till de tankemässiga framsteg som gjorts sedan 2001.

Bokens utgångspunkt är, som redan dess titel slår fast, att samhällsvetenskapen misslyckats. Orsaken till detta misslyckande är, enligt Flyvbjerg, att samhällsvetenskapen modellerats med naturvetenskapen som utgångspunkt. Att den inriktats på att hitta allmänna lagar istället för att grundas i verklighetsnära studier som tar hänsyn till hur mänskligt handlande är knutet till situationsspecifika kontexter. Istället för att inriktas på sökandet efter allmänna lagar bör samhällsvetenskapen inriktas på

att ge direkta praktiska bidrag till diskussioner om makt, inflytande och om vilken inriktning samhällsutvecklingen bör ta. Argumentet byggs upp på grundval av bland annat Dreyfus kritiska studie av artificiell intelligens, på referenser till Bourdieu och inte minst med hänvisning till Foucaults analyser av makt.

Som recensenterna påpekade är boken välskriven och lätt att följa trots att den behandlar teoretiskt utmanande frågor. Lika fullt framstår den vid en närmare granskning mer som ett retoriskt välsvart inlägg än som en fullt ut övertygande argumentation. Svagheten ligger i argumentationen för att samhällsvetenskapen misslyckats. Det är möjligt att det såg ut så för 20 år sedan men det kan också vara så att det mer är en retorisk figur som Flyvbjerg åberopar. Någon ordentlig analys av att detta skulle vara fallet presenterar han inte. Flyvbjerg hänvisar till och refererar de manliga tänkare som runt millenieskiftet var de stora affischnamnen: Marx, Freud, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Bourdieu, Giddens. Samtidigt kan hans kunskaper om empirisk samhällsvetenskap mer generellt ifrågasättas. Generaliserande påståenden är ju ofta lättare att göra om man struntar i att skaffa sig ingående kunskaper om de fält man uttalat sig om. Man ska komma ihåg att möjligheten att skaffa sig överblick över pågående forskning var mycket mer begränsad 2001 jämfört med idag. Google Scholar, det kanske viktigaste verktyget som forskare idag använder sig av för att snabbt hitta referenser inom olika fält, kom på plats först 2004. Några år tidigare hade

JSTOR, som ger digital tillgång till vetenskapliga artiklar som publicerats i ledande tidskrifter, lanserats. Litteratursökningar som på 1980-talet kunde ta månader i anspråk kan idag klaras av på minuter. Detta kanske kan ursäktas Flyvbjergs slarviga generalisering men det gör den inte mindre felaktig.

Flyvbjerg betonar särskilt att samhällsvetenskaplig forskning inte är kumulativ. Men även här är det mest fråga om ett intryck. Någon stark evidens presenteras inte. Och återigen kräver denna typ av påstående att man relativt ingående studerar specifika fält. Det är ju bara där som det går att slå fast om de studier som görs bygger vidare på tidigare studier. Om man istället, som Flyvbjerg gör, bygger på stora tänkare riskerar man att köpa den bild som stora tänkare gärna sprider om sig själva att just deras egna insatserna är unika, representerar något helt nytt och visar att tidigare forskning varit på fel spår. När man skrapar på ytan visar det sig dock ofta att dessa stora tänkare, inte sällan män, helt klart bygger vidare på analyser som utvecklats tidigare men att de är angelägna att framställa sig själva som om de nygrundat samhällsvetenskapen.

Ser man åter till den senaste 20-års perioden är det tydligt att samhällsvetenskapens kumulativa karaktär har förstärkts, inte minst av tekniska landvinningar som Google Scholar, JSTOR och liknande. Idag kan studenter redan på kandidatnivå snabbt få fram studier som liknar den som de själva planerar. Det gör det möjligt att dra nytta av tidigare insikter, att få hjälp med idéer, empirisk design och att sätta de egna resultaten i relation till det som gjorts tidigare. Att doktorander i många sam-

hällsvetenskapliga ämnen redan efter något år i forskarutbildning kan publicera arbeten i internationella vetenskapliga tidskrifter visar att de snabbt lyckats få grepp om forskningsfronten och kunnat ge egna bidrag. Bara den som saknar insikt om den forskning som faktiskt bedrivs kan påstå att samhällsvetenskaplig forskning idag inte är kumulativ.

Men kanske än allvarligare för giltigheten i Flyvbjergs argument är att Dreyfuss kritik mot artificiell intelligens inte riktigt kan användas på det sätt Flyvbjerg gör. Dreyfus tes var att regelstyrda expertsystem inte fungerar och utifrån det ifrågasätter Flyvbjerg vetenskapens inriktning på att utveckla logiskt uppbyggda tanke modeller för hur verkligheten fungerar. Idag, 20 år senare, när välfungerande artificiell intelligens har slagit igenom på område efter område har förstått tesen om AIs misslyckande förlorat mycket av sin kraft. Man kan hävda att detta saknar betydelse eftersom dagens AI-system övergett den idén om bygga på en entydigt definierad samling regler och istället använder sig av metoder som kan sägas efterlikna erfarenhetsbaserad intuition. Likafullt, det Dreyfus hävdar är att mänsklig kompetens inte enbart handlar om att identifiera och handla efter regelsystem. För att nå verklig expertkompetens måste den regelbaserade kunskapen kompletteras med erfarenhet av att hantera specifika fall. Och från detta drar Flyvbjerg slutsatsen att erfarenhet är viktigare än kunskap om logiska strukturer.

Här gör Flyvbjerg, som jag ser det ett fundamentalt misstag. Ja, en duktig cancerläkare behöver mångårig erfarenhet av att behandla patienter för att i enskilda fall

hitta rätt behandling. Men gör det cancerforskning onödig? Cancerforskningen identifierar logiska strukturer i hur cancer kan utvecklas och hur olika behandlingar fungerar. Men det är sedan läkarens uppgift att ta ställning till vilka cancermodeller som är relevanta i ett givet fall och vilka behandlingsmodeller som kan förväntas fungera bäst för en enskild patient. Och likadant är det med samhällsvetenskapen. Utmaningen ligger att formulera välfungerande deskriptiva modeller och förklaringsmodeller med hjälp av empirisk analys och att pröva dessa modellers giltighet i olikartade sammanhang. Dessa modeller ska sedan inte appliceras på verkligheten på ett mekanistiskt sätt men de hjälper oss att förstå vilka krafter som formar både vardagslivet och samhällslivet. Hårdraget kan man hävda att Flyvbjerg rekommenderat att den teoretiska delen av läkarvetenskapen avskaffas. Istället ska blivande läkare från dag ett konfronteras med patient efter patient för att på grundval av detta utvecklas till experter på att behandla sjukdomar. Formulerat på detta sätt tydliggör man att Flyvbjergs argument baseras på en rätt långtgående anti-intellektualism när han säger att samhällsvetenskapen ska sluta med att söka efter logiskt uppbyggda modeller som säkrats genom empirisk prövning.

Här kan man lägga till att Flyvbjerg i boken säger emot sig själv. Ett av kapitlen sammanfaller i princip med Flyvbjergs artikel "5 misconceptions about case studies". Detta är nog boken starkaste del och den innehåller flera riktiga iakttagelser. T ex den att en fallstudie, enligt Poppers logik, kan fungera alldeles utmärkt för att falsifiera ett allmänt påstående. Men om, som

Flyvbjerg hävdar i denna bok, allmänna sanningar inte är ett mål för samhällsvetenskapen då kan ju förmågan till falsifiering inte vara ett argument för fallstudier. Detsamma kan framhållas om Flyvbjergs tes att fallstudier kan leda till generaliseringar. Detta är helt korrekt såtillvida att en noggrann analys av ett enskilt fall kan användas för att påvisa nödvändiga strukturer hos ett visst fenomen. Sådana fallstudier som genererat allmän teori finns det många exempel på, t ex inom antropologin. Men återigen talar då Flyvbjerg emot sig själv. Generalisering ska ju inte vara samhällsvetenskapens mål, så att fallstudier kan leda generaliserbar kunskap är inte något bra argument för fallstudier. Då är Flyvbjergs tes att en fallstudie inte nödvändigtvis kan sammanfattas mer kongruent med hans allmänna argument. En fallstudie representerar sig själv och måste läsas i sin helhet. Man skulle kunna säga att Flyvbjergs vetenskapsideal består i att vi ska lägga fallstudie till fallstudie, där varje fallstudie bara representerar sig själv, inte kan sammanfattas, och därför inte heller egentligen kan jämföras med någon annan fallstudie. Det är möjlighet att detta är vad Flyvbjerg önskar se. Uppsats efter uppsats som t ex behandlar olika megaprojekt utan att de använder sig av insikter som framkommit i tidigare studier och som inte heller bidrar med insikter till kommande studier. Men jag ställer mig tvivlande, och redan året efter "Making social science better" publicerade Flyvbjerg en bok som just försöker sammanfatta resultatet av olika fallstudier om megaprojekt.

Naturligtvis kan man läsa denna bok på olika sätt. Man kan se den mer som ett inspirerande inspel än som en allvarligt me-

nad normativt metodologi. Samtidigt finns det risker med att ange att samhällsvetenskap ska bedrivas på ett sätt som, enligt min mening, allvarligt skulle undergräva samhällsvetenskapens möjligheter att bidra med värdefull kunskap. Och kanske än värre, om man okommenterat sätter denna bok i händerna på uppsatsstudenter kommer de att bibringas en skev bild av vad samhällsvetenskap är. Det kan gå ut över

både deras förmåga att utforma och genomföra framgångsrika uppsatsarbeten, och leda dem på fel spår när det gäller att ta del av den samhällsvetenskapliga kunskap som är under stark utveckling.

Bo Malmberg, Professor
Kulturgeografiska institutionen,
Stockholms universitet
E-post: bo.malmberg@humangeo.su.se